

از تاسیس تا تخریب بانک استقراضی روسیه

۲۵ دی ۱۴۰۳ ساعت ۱۵:۵۴

هدف اصلی روسیه از تاسیس بانک، کسب سود اقتصادی و منافع مالی بود. البته موضوع رقابت با انگلیس نیز مطرح بود. روسیه به هیچ وجه تمایل نداشت قافله را باخته و از رقیب خود انگلیس عقب بماند.

بانک استقراضی نام دومین بانک مدرن ایران است که امتیاز آن به روسیه تعلق داشت و در دوره قاجار تاسیس شد. البته ایران پیش از تاسیس این دو بانک، بانک‌هایی در شکل سنتی داشته اما این دو بانک را می‌توان جزء نمونه‌های مدرن بانک در ایران دانست. بانک استقراضی در رقابت با بانک شاهنشاهی انگلیس تاسیس شد و تمام فعالیت‌های آن زیر نظر روسیه قرار داشت. این بانک در طول دوران فعالیت‌های خود، پول‌های فراوانی را به جیب زد که در نهایت همه آنها نصیب کشور روسیه شد.

داستان تاسیس بانک استقراضی از محل بانک تا تخریب آن

بانک استقراضی روسیه که بعدها بانک اسکنت (بانک تنزیلی) نیز خوانده شد در رقابت با بانک شاهنشاهی انگلیس تاسیس شد. تاریخ تاسیس بانک شاهنشاهی به سال ۱۸۸۹ بازمی‌گردد. از آنجا که انگلیس و روسیه در آن دوره رقیبان جدی یکدیگر محسوب می‌شدند هر امتیازی که به یکی از رقبای داده می‌شد باید به رقیب دیگر نیز مشابه همان امتیاز واگذار می‌گردید. بنابراین بعد از اعطای امتیاز بانک شاهنشاهی، به فاصله یکسال بعد، امتیاز بانک استقراضی نیز به روسیه داده شد. بانک استقراضی روس در بدو امر به صورت یک شرکت خصوصی شروع به کار کرد چندی بعد به معاملات رهن اشیاء منقول پرداخت. دولت روسیه سهام شرکت را خریداری کرد و اداره آنرا بدست گرفت. بانک استقراضی شعبه‌هایی در شهرهای شمالی ایران دایر کرد و دامنه عملیات خود را از معاملات منقول به رهن اموال غیرمنقول گشاید. [۱]

البته داستان تاسیس این بانک با کش و قوس‌ها و حاشیه‌های فراوانی نیز همراه بود. از جمله این حاشیه‌ها می‌توان به تخریب ساختمان اولیه بانک اشاره کرد. داستان از این قرار است که بانک روس برای ساختن خانه‌ای بزرگ یک مدرسه و یک قبرستان قدیمی در تهران خریداری کرد که باعث ناراحتی رهبران مذهبی محلی از جمله آیت‌الله طباطبایی شد. البته مدرسه و گورستان در طول زمان از بین رفته بودند. از این رو برای تاسیس بانک، عوامل دخیل به نزد شیخ فضل‌الله رفتند که ایشان برخلاف آیت‌الله طباطبایی مخالفتی با این موضوع نکردند. هرچند ایشان موافقت کامل نیز با این موضوع نداشتند؛ اما به دلیل ترس از مخالفت مردمی و تبعات آن از جمله شورش و کشتار مردم، ترجیح دادند که مخالفتی نداشته باشند. اما آیت‌الله طباطبایی همچنان با این موضوع مخالف بود و در راستای مخالفت خود نیز توانست همراهی برخی از شخصیت‌های سرشناس مذهبی را نیز به دست آورد. بدین ترتیب تلاش بانک برای ساختن ساختمان با مخالفت ایشان و شخصیت‌هایی همچون میرزا مصطفی آشتیانی مواجه شد که

مردم را به اعتراض برانگیخت. این موضوع زمانی به اوج رسید که کارگران در حین حفاری با بقایای جسد یک زن مواجه شدند و با بی‌اعتنائی، بقایای جسد را به داخل چاه ریختند. بعد از این اتفاق، رهبران اعتراضات در آخرین جمعه ماه رمضان، در جمع مردم سخنرانی کردند و آنها را برای اقدام علیه ساخت و ساز بسیج کردند. این سخنرانی، جمعیت زیادی را برانگیخت تا ساختار نیمه ساخته بانک را به سرعت تخریب کنند و وحدت و عزم را به نمایش بگذارند. بدین ترتیب ساختمان اولیه بانک تخریب شد. اما این اتفاق نتوانست مانع از تاسیس بانک شود و در نهایت بانک استقرای روسیه تاسیس شد.

اهداف روسیه از تاسیس بانک

هدف اصلی روسیه از تاسیس بانک، کسب سود اقتصادی و منافع مالی بود. البته موضوع رقابت با انگلیس نیز مطرح بود. روسیه به هیچ وجه تمایل نداشت قافله را باخته و از رقیب خود انگلیس عقب بماند. جالب است که هر دو کشور از این رقابت منتفع بوده و سود زیادی کسب می‌کردند. به همین دلیل انگلیسی‌ها حیات اقتصادی خود را در ایران، در رقابت با روسیه معنی می‌کردند. مثلاً دولت لیبرال نمی‌خواست شعب بانک استقرای در سیستان تعطیل گردد، زیرا این کار بیشتر ضرر داشت تا منفعت. اگر شعب بانک استقرای منحل می‌شد، شعب بانک شاهنشاهی در منطقه نفوذ روسیه هم تعطیل می‌گردید. دلیل امر واضح بود، روسیه بیشتر متکی بر ماشین جنگی خود بود، لیکن بریتانیا با اتکا بر اقتصاد و تجارت حریف را قدم به قدم عقب می‌راند. [۲] بر این اساس هنگامی که روس‌ها پی بردند بانک شاهنشاهی در ایران برای انگلستان ارزش و اعتباری ایجاد کرده، به تکاپو افتادند تا شرکت‌های روسی نیز بی‌بهره نمانند. در سوم می ۱۸۹۰، امتیاز «بانک استقرای و رهنی» به دو نفر از اتباع روسیه به نام‌های «پولیاکف» و «رافالویچ» برای مدت ۷۵ سال واگذار شد. [۳]

بانک استقرای مانند بانک شاهنشاهی به فعالیت‌های مالی و بانکی مشغول بود. البته این بانک از هر روشی برای کسب سود خود استفاده می‌کرد. یکی از این روش‌ها، اعطای وام به شخصیت‌های سیاسی کشور بود. «بانک استقرای بی‌دریغ به همه بازرگانان و پیشه‌وران وام می‌داد و در وصول آن‌ها اهمال می‌ورزید، سرمایه بانک محدود نبود و آنچه لازم داشت از وزارت دارایی و خزانه روسیه دریافت می‌کرد. شعاع عمل این بانک به تدریج توسعه یافت و به دولت و پادشاه و شاهزادگان نیز وام می‌داد.» [۴] مظفرالدین شاه از جمله شخصیت‌های مهم سیاسی بود که بارها از بانک استقرای وام دریافت کرد. «او برای تهیه مقدمات سفر دوم خود به اروپا موضوع وام از روسیه را پیش کشید و سرانجام در سال ۱۳۲۰ قمری (۱۹۰۲ میلادی) مبلغ ده میلیون منات طلا (روبل) به وسیله بانک استقرای از روسیه قرض گرفت.» [۵]

اداره‌کنندگان بانک چه کسانی بودند؟

مدیریت بانک استقرای به طور کامل در دست روس‌ها بود. البته همانطور که پیشتر نیز به طور ضمنی اشاره کردیم، مالکین اصلی بانک شاهلی انگلیس و بانک استقرای روسیه در ایران برخی از خاندان‌های سرشناس یهودی بودند. «ساسون‌ها مالکین اصلی بانک شاهلی بودند و پولیاکوف‌ها مالکین اصلی بانک استقرای. این دو خاندان نامدار یهودی رابطه‌ای نزدیک با هم داشتند. برای نمونه، روبن گبادی داماد یاکوب پولیاکوف بود و پدرش از شرکای بنیاد دیوید ساسون.» [۶]

بانک استقراضی تا سال ۱۳۰۰ تحت اداره روسیه بود و امتیاز آن نیز به طور کامل به این کشور تعلق داشت. اما در سال ۱۳۰۰ و به دنبال تغییرات سیاسی در روسیه که باعث پیروزی کمونیست‌ها شد، امتیاز بانک تحت عنوان بانک ایران به کشور ایران واگذار گردید و در نهایت در سال ۱۳۱۲ با بانک کشاورزی ایران ادغام شد.

[۱] - احمد مجدالاسلام کرمانی، تاریخ انقلاب مشروطیت ایران: سفرنامه کلات، اصفهان، دانشگاه اصفهان، ۱۳۴۷، ص ۴۳۶

[۲] - حسین آبادیان، بحران مشروطیت در ایران، تهران، موسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، ۱۳۸۳، صص ۵۲۵-۵۲۶

[۳] - جمعی از نویسندگان، حق قضاوت کنسولی کاپیتولاسیون: مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات، تهران، موسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، ۱۳۸۴، صص ۱۱۲-۱۱۳

[۴] - علی اصغر شمیم، ایران دوره سلطنت قاجار قرن سیزدهم و نیمه اول قرن چهاردهم، تهران، بهزاد، چاپ دوم، ۱۳۸۹، صص ۲۴۴-۲۴۵

[۵] - شمیم، همان، صص ۳۰۲-۳۰۳

[۶] - جمعی از نویسندگان، اولین همایش ایران و استعمار انگلیس، تهران، موسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی، ۱۳۸۷، صص ۴۰۶

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/49966/روسیه-استقراضی-بانک-تخریب-تاسیس>